

Kako su mere za suzbijanje epidemije uticale na društvo?

Ivan Sekulović

Narodna izreka „triput meri, jednom seci“, izgleda, nije naročito popularna u Nemanjinoj. Nijedna odluka koju je Vlada Srbije donela tokom epidemije COVID-19 nije doneta na osnovu prethodne analize njenih očekivanih efekata na društvo. Štaviše, nije bilo čak ni najave mogućnosti sprovođenja bilo kakve, makar simbolične, javne rasprave u tom pogledu. Donošenje odluka na najvišem nivou u startu je ogrnuto pomalo mističnim ogrtačem „struke“ (formirani su [krizni štabovi](#) u kojima su glavnu reč vodili zdravstveni radnici), koju je većina građana i građanki doživela u početku spasonosno, a zatim uz narastajuću sumnjičavost. Zaboravilo se na jedno od [načela analize efekata na društvo](#) (ili se za njega nije ni znalo) koje je formulisao profesor na Univerzitetu u Groningenu, Frenk Vankleij, verovatno najveći međunarodni autoritet u toj oblasti, a koje glasi da mišljenje eksperata ne sme biti jedino merilo u odlučivanju o planiranim (javnim) intervencijama. S jedne strane, brzina kojom su donošene odluke koje su uticale na sve nas je, donekle, razumljiva i opravdana, zbog naglog širenja do tada nepoznate zarazne bolesti. Ali se pritom zaboravilo na sagledavanje široke lepeze mogućeg uticaja tih mera, koji je morao biti samo onoliki koliko je to bilo potrebno u cilju zaštite ljudskih prava, pre svega prava na život i na zdravlje. Primera radi, jasno je da je hitno morala biti usvojena odluka o organizaciji rada poslodavaca u javnom i u privatnom sektoru, ali zar gotovo dva meseca njene primene nije bio dovoljan period da se njena rešenja otvore za izmene i dopune na osnovu komentara javnosti (sindikata, poslodavaca, zaposlenih)? Ovo naročito važi za odluke kojima su uvedena velika odstupanja od Ustavom zajemčenih prava, kao što je to učinjeno aktima o ograničenju slobode kretanja lica starijih od 65 godina i stavljanju lica zaposlenih i radno angažovanih u ustanovama i organizacijama socijalne zaštite u karantin na njihovom radnom mestu.

Nije da nismo očekivali da katastrofa ovakve prirode i razmera može da se dogodi. Uostalom, Ujedinjene nacije su još pre nekoliko godina uspostavile „[otpornost gradova i naselja](#)“ kao jedan od 17 najvažnijih ciljeva svih država sveta. U okviru njega kao prioritet je utvrđeno donošenje „integriranih politika i planova radi postizanja inkluzije, efikasnosti resursa, smanjenja i prilagođavanja klimatskim promenama i otpornosti na katastrofe“. I sve članice UN su na to pristale, uključujući i Republiku Srbiju. I svima je ponuđen jasan metodološki okvir kako da se suoče sa budućim prirodnim i društveno-ekonomskim krizama i rizicima – [Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030](#). U osnovi tog pristupa leži razumevanje rizika, radi prevencije i preduzimanja odgovarajućih mera, u čemu posebno mesto zauzima „sistematična ocena, prikupljanje, deljenje i javno izveštavanje o gubicima usled katastrofa“ (u koje se ubrajaju i epidemije i pandemije) i razumevanje njihovog uticaja na društvo.

Istovremeno, postavlja se pitanje kako uopšte možemo da očekujemo povećanje svesti društvenih grupa o socijalnim pitanjima, kada su te grupe sastavljene od pojedinaca čije su karakterne osobine i sistemi vrednosti toliko različiti da se, ponekad, ako ne i često, u potpunosti međusobno isključuju? Primera radi, empatična, visoko osetljiva osoba neće doživeti slučaj porodičnog nasilja u mestu u kome živi na isti način kao neempatična, neosetljiva osoba u njenom susedstvu, a mi smo često skloni da ih veštački svrstavamo u iste, homogene kategorije, poput „pojedinaca“, „građana“ ili „javnosti“. Sve dok ne uvažimo realnost da ne postoji samo jedna definicija toga šta znači biti čovek, nećemo moći da utičemo na promenu društva u pravcu veće solidarnosti i brige o svim članovima društva. Ili, kako to kaže profesorka Univerziteta u Ljubljani, Simona Kustec, naše procene društvenih i političkih odluka i aktivnosti mogu biti veoma različite, a ponekad čak i potpuno suprotne. Međutim, ona predlaže da se na ovo ne gleda kao na kontroverzu ili nepremostiv društveni konflikt, već kao na osnovnu karakteristiku ljudskog i društvenog sveta. Zbog toga ona kao naš zadatak (naročito zadatak nas eksperata) predlaže da prepoznamo, ukažemo, razumemo i objasnimo ove razlike i procene do kojih one dovode.

Možemo tvrditi da je jedna od glavnih prepreka nesmetanom razvoju civilizacije u pravcu humanizma taj što nemamo stalno raspoložive velike istorijske tumače stvarnosti. Zamislite, samo, Sen Simona kako ulazi u savremeni hipermarket, ili pak fabriku, osvrće se oko sebe u neverici, i progovara o položaju radnica i radnika. No, u nedostatku umnih i čovekoljubivih ličnosti iz istorije, dobra vest je to što svako od nas ima na dohvat ruke poluge moći da utiče na društvo u kojem živi, makar to bilo minimalno. U želji da damo doprinos ovoj temi, u okviru Fondacije Centar za demokratiju pripremili smo [pregled međunarodnih i domaćih metodologija za analizu efekata javnih politika na društvo](#). Tu možete pronaći veoma zanimljive i, rekli bismo, sve aktuelnije smernice za one koji se bave javnim politikama (u profesionalnoj ili aktivističkoj ulozi), ne samo u domenu socijalnih pitanja. Od metodologija Svetske banke, poput Analize efekata na siromaštvo i društvo (Eng. *Poverty and Social Impact Analysis – PSIA*), preko pristupa Ujedinjenih nacija, poput Pristupa zasnovanog na ljudskim pravima (Eng. *Human Rights-Based Approach – HRBA*) i Analize uticaja na zdravlje (Eng. *Health Impact Assessment – HIA*), pa sve do Smernica za pripremu Programa ekonomskih reformi (Eng. *Guidance for the Economic Reform Programmes*) i domaćih metodologija – Smernica za procenu uticaja na društvo Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva (SIPRU) i pitanja za analizu efekata na društvo prema Zakonu o planskom sistemu Republike Srbije, odnosno Uredbi o metodologiji upravljanja javnim politikama, analizi efekata javnih politika i propisa i sadržaju pojedinačnih dokumenata javnih politika. Tu se nalaze korisna pitanja na koja zainteresovani mogu da pokušaju da daju odgovor prilikom ocenjivanja sopstvenih predloga javnih politika, ili onih koje formulišu javne institucije, kao što su: Ko su dobitnici, a ko gubitnici usled intervencije? Kakve su koristi od intervencije za lokalnu zajednicu, a kakve za širu? Da li predložena opcija utiče na zdravlje i bezbednost pojedinaca i stanovništva? Da li opcija utiče na kvalitet uslova rada? Na koje društvene grupe, a posebno na koje osetljive društvene grupe, bi uticale mere izabrane opcije?

Ono što je sasvim izvesno jeste da ćemo mesecima, ako ne i godinama, istraživati dalekosežne efekte koje su epidemija COVID-19, kao i odluke javnih institucija donete u tom kontekstu, imale na stanovništvo u Srbiji. Na to nas je pre neki dan pozvao i [Savet EU](#), naglašavajući da Srbija u upravljanju ekonomskim posledicama pandemije treba da „uvede praćenje i ocenu donetih mera i dodatno unapredi proces javnih konsultacija“, stavljajući prvi put strukturne reforme koje se tiču javnog zdravstva, politika zapošljavanja i socijalne zaštite u prvi plan u odnosu na ekonomske politike. Međutim, vremena za ovakve dubinske analize, paradoksalno, ima sve manje, jer smo svi u iščekivanju drugog talasa epidemije, a lekcije iz prvog talasa još uvek nismo prikupili i sistematizovali ih. Zbog toga je uključivanje perspektive i životnih iskustava svih građanki i građana postalo od suštinske važnosti za sagledavanje realnosti i formulisane verodostojnih i adekvatnih odgovora na promene u njoj. Naročito što su novi izazovi tu, iza ugla, u vidu nekih novih pandemija, klimatskih promena, ili nečeg što još uvek ni ne možemo naslutiti. Da li uopšte više imamo taj luksuz da se ne pitamo za posledice naših pojedinačnih i zajedničkih odluka na društvo, od naše zgrade i naselja, preko grada, regije i cele države? Da li iko od nas može bez dubokog preispitivanja doneti odluku u suočavanju sa dilemama pred kojima se nalazimo kao građanke, roditelji, potrošači, donositeljke odluka: nositi zaštitnu masku ili ne, pustiti dete tokom epidemije u vrtić ili ne, kupiti polovni automobil na dizel gorivo ili ne, ispitati efekte predloga neke strategije na sve slojeve društva... Ili ipak ne?